

Valamikor mintha jobban figyelt volna a közélet az irodalom évfordulóira, mint mostanában. Most az is szokatlan, hogy a Forrás folyóirat teljes számát a szeretve tisztelt Ilia Mihálynak szenteli. Mondhatnánk, tanítványi jogon, ahogy mondja is a benne megnyilatkozók többsége. Ha azonban a tanítvány jussának ismerjük el, hogy tanárát ünnepelje, akkor az lehet föltűnő, hogy nem esik meg mindenkivel. Egy teljes számot neki áldozni, ráadásul magvas gondolatokkal megrakva, jól megszerkesztve, nagyszerű kalapemelés.

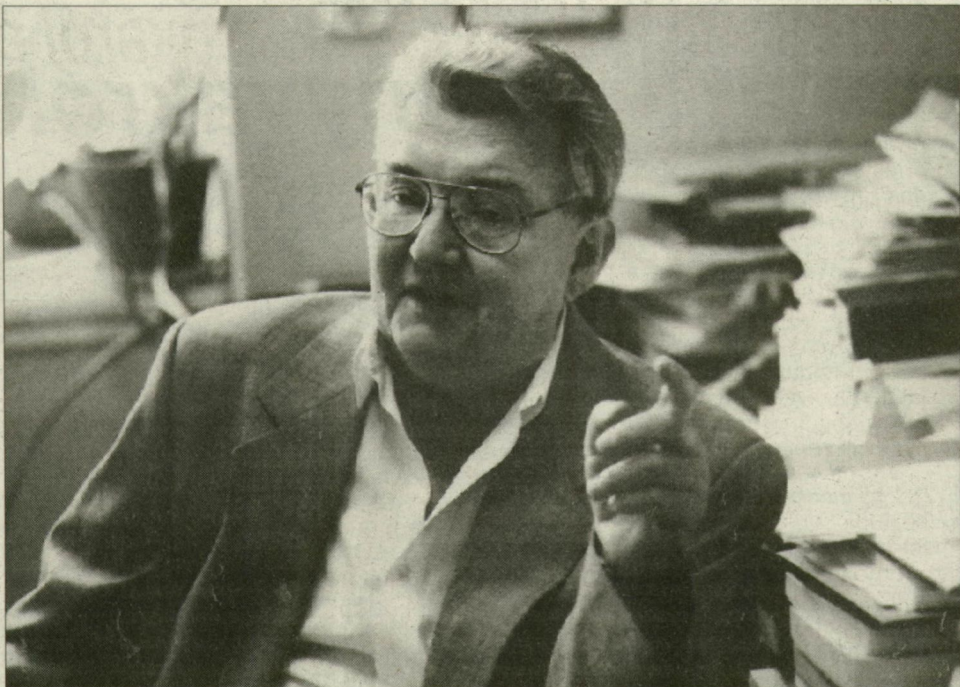
Csatlakozik a köszöntőkhöz Szeged is.

Akkoriban még szokásban volt, hogy annak a szentnek a nevét kapta az újszülött, akinek a névnapjához legközelebb esett a születésnapja. Szeptember 29-én tölti be tehát hatvanadik évét.

Olvashattuk, kik voltak rá legnagyobb hatással. Ahogy a növényvilág – közvetve a teljes élet – a hajszálcsövességnek köszönheti létét, szellemi hajszálcsövességnek mondjuk azt a jelenséget, amely egy-egy gondolati áramlatot eljuttat valahová, ott megtapad és táplál. Tudjuk azonban, minden ember genetikai lény is, öröklődik benne sok-sok őse jó és rossz tulajdonsága. A családi hagyaték felől érdeklődtünk elsőnek.

– Paraszti őseim vannak mindkét ágon, anyám is, apám is magával hozta családi örökségként azt, ami bennem összpontosult. Tápé zárt világában föltűnt, hogy a maga módján apai és anyai nagyapám is világlátott ember volt. Föltűnt? A monarchia lényegéből fakadt. Apai nagyapám, aki egyébként másodbíró volt Tápén, akinek tehát adtak a szavára, és akit szántásból hazatérve egész színeljén népi várt ügyes-bajos dolgaival, a katonai sort a bécsi Burgban töltötte, és szalutált is az arra elsétáló Ferencz Jóskának. A másik nagyapám, Bodó Imre, tündérmeséket mondott, és lábában hozta haza a fronttól azt a golyót, amely halálakor már térdéig vándorolt le. Kifelé kereste az utat, de csak lefelé haladt. Az ő anyja azonban az a Remes Teréz, akit Kántor Terkáként ismert az egész falu, mert a talán Földvidékről ide származott kántortanítónak a lánya volt. Hogy ő milyen géneket örökölt tovább a tápai fajtába, nem lehet tudni. Apai nagyapámra visszatérve, az is eszembe jut, hogy szerb esővárászlo versikét mondogatott nekem úgy, hogy én is megtanulhattam – Istenke, adj esőt! hevenyészett magyar fordításban –, mert a gyékényszövő családunkhoz járó familia magával vitte cseregyerekként, szerb szóra. Helyette onnan jött egy gyerek, magyar szóra. Talán ennek köszönhetette életben maradását is a háború alatt: volt valami kis huzalma a szláv nyelvekhez. De általában német vezényszavakat mondott! Katonakorát álmodhatta vissza.

Munkához szokott becsületes emberek voltak az ősei, meglehetősen szellemi frissességgel megáldva. Nyilassy Sándor is, Heller Ödön is festette a családot. A Négy apának egy leányában a festő modellje,

Fotó: Nagy László

A szellemi hajszálcsövességről

Ilia Mihály kisugárzásai

Az irodalomtudomány általában nem szeret az élő irodalommal foglalkozni.

Az eleven író sok bajt csinálhat. Amíg él, lépten-nyomon beleszól az irodalomba. Átirja verseit, belejavít kéziratába. Nem lehet kimondani róla szinte egyetlen tézist se, mert képes megváltozni. Nem csodálkozhatunk rajta, ha az élő irodalom szereti viszont azt az irodalomtudóst, aki minden kockázatot vállalva képes foglalkozni vele. Tudományos mércéhez állítva megméri, és érdeme szerint kezeli.

A most hatvanéves Ilia Mihály az eleven írótsáadalom előtt tehát szeretetreméltó ember.

Azt tartja, az író ki kell használni, amíg él. Föl kell keresni, beszélni kell vele. Milyen jó lenne, ha megkérdezhetnénk a régi nagyokat! Kérdezzük meg legalább a maiakat!

villamosra, de az már szinte a Klauzál-gimnázium szájában volt. Kár lett volna azért külön pénzt költeni. Közben változott át Radnóti-gimnáziummá a Klauzál, érettségi okmányában mindkét név benne van még.

Itt aztán valósággal zuhognak már a jó tanárok. Gallé László volt az igazgató, akit zuzmószakértőként tartott számon a tudomány. Bakonyi László földrajzt, Moldvay Klára magyar tanítót, az osztályfőnök Papós Mihály, aki szakönyveket adott a kezükbe, s sokat olvastatott Fűr István is: az eredeti művet kell olvasni, nem a tankönyv fontos! Szentségtörés volt ez akkoriban! Vág Sándor a korabeli írókat mind ismerte, személyes emlékezők voltak az órái. Adyról is, Juhász Gyuláról is Nagyváradról voltak emlékei. Nagy lökést adott, hogy az irodalmat válassza, bár második lehetőségként a biológiát írta a jelentkezési lapra. Tanította Huhn Péter is, aki az egyetemen kiváló matematikatanár lett.

Jó érzékkel kormányozta osztályfőnökként Papós tanár úr a diákjait, így került a Bölcsészkarra. Pár napig ugyan történezhallgatóként szerepelt a központi elosztás eredményeként, csak utána lehetett magyar szakos. Megőrzött azonban annyi érdeklődést a történelem iránt is, hogy később is be-bejárt történelmi előadásokra is, ha ráért. Második évtől ugyan két szakot kellett fölvennie mindenkinek, de ő maradhatott csak magyaros. Az Aeneisről írott dolgozata lehetőleg ebben döntö, hosszú idézeteket írt benne fejből a Ba-bits-fordításból.

– Metódusom volt, hogy rengeteg memoritert tanul-tam.

Halász Előd volt a föl-vételi bizottság elnöke, aki akkoriban még a legfiatalabb professzornak számított. Nagy hatással volt rá.

– Ilt voltak még a régi nagyok, Klemm Imre Antal, Mészöly Gedeon, Koltay-Kastner Jenő, visszajöhetett Bálint Sándor is, és itt voltak az új nagyok: Nyíri Antal, Baróti Dezső – éppen temetése napján beszélget-tünk, tehát hozzátette: Isten nyugosztalja! – és Szádeczky-Kardoss Samu. Amikor Barótinál vizsgáztam, a rokkókból, hivatkoztam kitűnő tanulmányára: ahogy Baróti írja... Megkérdezte: ki az a Baróti? Mondtam, a Professzor Úr, de úgy tanultuk, hogy így kell mondanunk.

Mészöly kívánságára jártam a nádvágók között is Tápén, hogy az ó-nádra és az avas nádra adatokat gyűjtsek. Az ő, a Nyíri Antal és Bálint Sándor hatása egy ideig a néprajz felé igazított, majdnem ott kaptam állást, de a központi elosztás itt is közbeszólt. Azt a helyet másnak tartották fön, de az se kapta meg. Péter Lászlót is meg kell említenem, az ő előadásai is nagy hatással voltak rám. Vele, Baróti révén, a Juhász Gyula kritikai kiadás előkészítése kapcsán kerültem Grezsa Ferencsel együtt mindennapos kapcsolatba.

– A hajszálcsövesség-től indultunk.

– Hogy mit adtak ők nekem? Mészöly mondta egyszer: az én nagyapám megbuktatta Petőfit történelemből. Koltay-Kastner Jenő a francia és az olasz kapcsolatokat hozta. Az ember, a

tudós nagyságán kívül az irodalom és a történelem nagy alakjai is személyes ismerősként jöttek el hozzám. Ugyanaz ért el, ami először Csóti tanító úrnál csapott meg, aztán Vág Sándornál. Ezek az emberek a természetes melegségen és magatartáson túl a kultúra folyamatosságára is ráébresztettek. Amikor Klemm Antal Setälé Emilt megemléltette, az egész finn világ nyílt ki előttem.

– És közben, csöndben, kisugárzóvá, a hajszálcsövesség forrásává váltál magad is.

– Erről már nem érdemes szólnunk.

– Nagyon érdemes! Az egész világon szétszóródott magyar irodalom első tudatos összefogója lettél. Levelezésed Kazinczyéval vetekszik, mondják sokan.

– Szerkesztőként indult a levelezés, párosult a filosz-betegséggel: sajnos, nem felejték el címeiket és dátumokat. A tanári munkámban is jól jön, nem kell azt mondanom lépten-nyomon, majd megnézem otthon. Sokan vannak, akiket szemtől-szemben soha nem láttam. A szerkesztőnek protokolláris kötelességei voltak, másrészt, ha nekem írt valaki, viszonznom illet. Ezt a szokásomat később is megtartottam, és nem bántam meg. Olyan tárháza lett az irodalomnak a sok levél, amit katedrán is tudok hasznosítani. És a kapcsolataimat is át tudom adni tanítványaimnak. Telefonon nem lehet kapcsolatot tartani, a levél viszont mindig személyhez szól. Figyelmesség is van benne, sok embernek jólesik, ha valahol számon tartják. Prózaian hangzik, de az élet is, akár az irodalom, tele van prózai dolgokkal: akit számon tartanak, azt nem lehet úgy megverni, mert előbb-utóbb kiszivárognak az ellene elkövetett bűnök, ez pedig minden rendszernek égeti a bőrt. A külföldiek számára gyakran a levelek voltak az egyetlen összekötő szál Magyarországgal. Gazdagodtam is általuk.

– Kinos dolgok is kisülhetnek belőle. Tűdök nagy emberről, aki avval is nyájas tudott lenni, akiről később kimondta, nem sokra tartja. Az illető nyilván a nyájasságát idézi mindig.

– Az irodalomban ez is másként van. Lehet, hogy nem sokra becsülök valakit, mint embert, mert látom gyöngéit is, és az is meg lehet, hogy nem tartom a legnagyobb írónak vagy költőnek, de értékeit el kell ismernem, tehát számon kell tartanom. Tudomásul kell vennem. Senkiről nem mondhatom, ez meg ez nekem nem szimpatikus, tehát nem nagy író. Rengeg nagy emberrel levelezek. Azért is levelezek, mert ha arra várnék, hogy személyesen találkozzunk, meg lehet, holtomig várhatnék sokukra. Ha azt írja valaki, hogy New York államban, Mahapacban él, akkor előveszem a térképet, és megpróbálom elképzelni, milyen lehet az a vidék.

– De csak tápai szálon tudsz hasonlítani, mert világljáró mégse lett belőled. Vannak emberek, akik egyetlen ismeretség révén körülutazzák a Földet, te viszont az egész világból ismersz embereket, és szinte sehol nem jártál.

– Szeretek szép tájakat látni, de nem szeretek utazni.

– Hetenként jártál Pestre...

– Szerettem Pestet is, de éppen az utazás miatt utáltam meg. Ott maradni sem szerettem. Lehetőleg még aznap hazajöttem.

– Mondják is rólad, hogy meglepős típus vagy.

– Nem tagadom. Nem szeretek szerepelni. Diákkoromban színjátszó is voltam, az pedig a magamutogatás egyik bevett formája ma is, de mostanában már csak a szemináriumok és az előadások katedráján érzem jól magamat.

– Jól hallottam? Újabb teherpróbának vetetted alá az otthoni panelt?

– Nem szándékosan, de szerencsésre sikerült. Pontosabban: rosszabbul is el-sülhetett volna. Leszakadt a könyvespolcunk, az összes könyv lezuhant a földre. Nagy volt a rémület, de azóta lapjára már összeraktuk mindet.

– Könyves emberrel esik meg az ilyen is. Ha most keresel valamit, amiért azelőtt csak ki kellett nyújtnod a kezedet, átrakod az egész szobát?

– Amennyire lehet, túrtóztetem magamat, vagy igyekszem máshol hozzájutni inkább.

– Mintha nehezményezné a rólad szóló talán legjobb tanulmány nagyra-becsült szerzője, hogy alig írsz mostanában.

– A tanulmányokat hiányolja természetesen, de nem biztos, hogy mindenben igaza van. Sokat írtam hajdanában, főleg irodalomkritikát, de tanulmányt is. Talán nem vetem el a súlykot, ha azt hiszem, a maguk idejében értek is valamit. Az erdélyi triász egyik tagjáról, Tompa Lászlóról írtam talán a legjelentősebbet. Biztosan sokan tudják, Reményik Sándor és Áprily Lajos tartozott még a hármaskis csoportba. Amikor szerkesztője lettem a Tiszatájnak, ambícióim, érthetően, másfelé terelődtek, később pedig a tanárság kötötte le minden erőmet és időmet. Minden tanár elmondhatja, amit mondani akarok: rengeteg jó ötletet pótyogtattunk el a katedrán. Jólesik tapasztalnom, diákjaim vevők rájuk, számos dolgozattal jelentkeztek. Mindig szívesen bocsátottam „áruba” megírandó gondolataimat. A tanár egyébként is diákjaiban él tovább. A jó is, és a rossz is.

– Az előbb azt mondtad, szerkesztőként kényszerültél levélírássra, most pedig azt mondd, tanulmányírói kedvedet is a szerkesztés ingatta meg. Netán kiderül egyszer, le-veleked szótad szét té-mádat is?

– A diákok az elsők, eléjük ne tegyünk semmit és senkit.

– Előbb-utóbb biztosan számba veszi valaki, hány emberrel tartasz rendszeres kapcsolatot. De hány haragosod van?

– Biztosan van, de kikerülöm őket. Nem is találkozom velük. Nem vagyok veszekedős, talán haragtartó sem, és okot se adok mások haragjára. Rövid az élet, inkább éljünk békességben, és ne haragban.

Ebben is neki van igaza. Isten éltesse!

Horváth Dezső